

Orchis pallens (Orchidaceae) w Beskidzie Wyspowym (Karpaty Zachodnie)

IWONA WRÓBEL

WRÓBEL, I. 2001. *Orchis pallens* (Orchidaceae) in the Beskid Wyspowy Mountains (Western Carpathians). *Fragmenta Floristica et Geobotanica Series Polonica* 8: 121–125. Kraków. PL ISSN 1640-629X.

ABSTRACT: Two localities of *Orchis pallens* L. were described from the eastern part of the Beskid Wyspowy Mts (Jaworze range, Western Carpathians). The first locality was discovered in 1990 on the slopes of the Białowodzka Góra Mt., while the second one was known since the beginning of the 20th century and confirmed in 1990 in the area of the Chełmiecka Góra Mt.

KEY WORDS: *Orchis pallens*, Orchidaceae, Beskid Wyspowy Mts

I. Wróbel, Pieniński Park Narodowy, ul. Jagiellońska 107 b, PL-34-450 Krościenko n/D., Polska

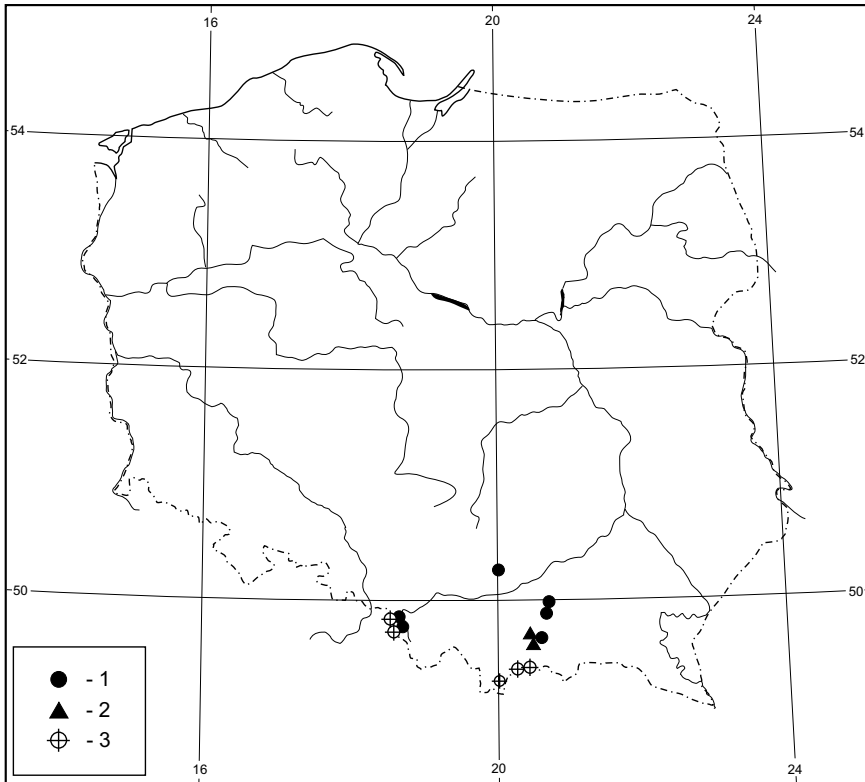
WSTĘP

Orchis pallens L. (storczyk blade) należy do najrzadszych i najpiękniejszych storczyków występujących na terenie Polski. Podobnie jak i wszystkie pozostałe gatunki z rodziny *Orchidaceae* zasługuje na wnikliwą uwagę, zważywszy na to, że należy w naszej florze do gatunków ginących. W „Polskiej czerwonej księdze roślin” uzyskał status gatunku narażonego na wyginięcie (ZAJĄC 1993).

Gatunkiem tym zajmowało się wielu badaczy, publikując nowo znalezione stanowiska zarówno w większych pracach dotyczących flory badanego przez nich terenu (m. in. PAWŁOWSKI 1925, 1949; PACYNA 1993; PELC 1967; ZARZYCKI 1981), jak i w oddzielnych pracach, poświęconych tylko jemu (BRZYSKI 1961; MATYJASZKIEWICZ 1990; SZLACHETKO 1985; ZAJĄC 1988). Znany był z ponad 20 stanowisk, z których wiele już nie istnieje (Ryc.1). Większość z nich skupiała się na Pogórzu Cieszyńskim oraz w dolinie Dunajca (ZAJĄC 1993). Najdalej na północ wysunięte stanowisko, znajdujące się na Wyżynie Miechowskiej, znalezione zostało w 1987 r. Za historyczne uznanych zostało kilka górskich stanowisk storczyka bladego (ZAJĄC 1993): z Tatr Zachodnich (PAWŁOWSKI 1949), Pienin (GUSTAWICZ 1881) i Szczawnicy (ZIELENIEWSKI 1852). Niektóre stanowiska uznane zostały za błędne (Beskid Niski – ŚWIĘS 1978, Beskid Żywiecki – REHMANN 1868).

WYKAZ I OPIS STANOWISK

Przedmiotem niniejszej notatki są stanowiska storczyka bladego ze wschodniej części Beskidu Wyspowego, w pasmie Jaworza. Pierwsze, leżące w obrębie wsi Białowoda, na południowo-wschodnim zboczu Białowodzkiej Góry, schodzącym do doliny Dunajca, znalezione w 1990 r. przez autorkę (WILK 1991) oraz drugie, położone nieco na południe na stokach Chełmieckiej Góry, podawane przez PAWŁOWSKIEGO (1925) i potwierdzone w 1990 r. (RESZKIEWICZ 1991).

Ryc. 1. Stanowiska *Orchis pallens* L. istniejące – 1, stanowiska istniejące opisywane w pracy – 2, stanowiska wymarłe – 3.

Fig. 1. Localities of *Orchis pallens* L. presently existing – 1, presently existing described in the paper – 2, extinct – 3.

Białowodzka Góra

Białowodzka Góra jest fragmentem pasma Jaworza – najdalej na wschód wysuniętej części Beskidu Wyspowego. Odcina się ona zdecydowanie od rejonów sąsiednich zarówno budową geologiczną, jak i specyficznym mikroklimatem, co powoduje że jest ona kolonią wielu gatunków nie występujących na otaczających terenach. Są to między innymi:

Allium montanum, *Bupleurum falcatum*, *Cotoneaster intergerrima*, *C. melanocarpa* i inne (WILK 1991). Na ekstrazonalne występowanie wielu gatunków roślin wpływa również położenie Białowodzkiej Góry w bezpośrednim sąsiedztwie szlaku migracyjnego tych roślin wzdłuż doliny Dunajca.

Na Białowodzkiej Górze storczyk bładny rośnie w kilku miejscach, o różnym charakterze. W 1990 r. obserwowano populację liczącą około kilkudziesięciu kwitnących osobników rosnących w starym sadzie jabłoniowym. W 1991 r. w miejscu tym kwitnących osobników nie odnaleziono. Odszukano natomiast kilkanaście osobników rozproszonych po zaroślach, na fragmencie wilgotnej łąki oraz pojedyncze okazy na niewielkim zrębie lasu jodłowego. W 1999 r. powtórzono kontrolę stanowiska. Storczyk został odnaleziony w kilku miejscach w obrębie zarośli na skraju lasu grądowego, na wilgotnej łące oraz w obrębie wspomnianego wcześniej starego sadu. W miejscach występowania storczyka wykonano zdjęcia fitosocjologiczne metodą Braun-Blanquet'a.

1. Stanowisko w obrębie grądu. Data: 25.04.1999, nachylenie: 5°, ekspozycja: E, pokrycie w warstwach: **A** (drzew) – 90%, **B** (krzewów) – 20%, **C** (roślin zielnych) – 80%, powierzchnia zdjęcia 50 m².

A: *Acer campestre* 2, *Carpinus betulus* 1;

B: *Acer pseudoplatanus* +, *Cornus sanguinea* +, *Corylus avellana* +, *Crataegus* sp. +, *Euonymus europaeus* +, *Hedera helix* +, *Rubus idaeus* +, *Sambucus nigra* +;

C: *Anemone nemorosa* 4, *Asarum europaeum* 2, *Carpinus betulus* +, *Crataegus* sp. +, *Galeobdolon luteum* 1, *Hedera helix* 2, *Isopyrum thalictroides* 3, *Melica nutans* 2, ***Orchis pallens*** + (20 szt.), *Polygonatum multiflorum* +, *Pulmonaria obscura* 1, *Salvia glutinosa* 1, *Taraxacum officinale* +, *Tilia cordata* +, *Viola reichenbachiana* +;

2. Stanowisko w obrębie sadu. Data: 25.04.1999, nachylenie: 5°, ekspozycja: E, pokrycie w warstwach: **A** (drzew) – 60%, **B** (krzewów) – 0%, **C** (roślin zielnych) – 90%, powierzchnia zdjęcia 100 m².

A: *Malus domestica* 3;

C: *Acer campestre* +, *A. pseudoplatanus* +, *Aegopodium podagraria* 2, *Agrimonia eupatoria* +, *Agrostis capillaris* +, *Ajuga reptans* 1, *Asarum europaeum* 2, *Campanula rapunculoides* 1, *Carex digitata* 2, *C. ornithopoda* +, *C. sylvatica* +, *Carpinus betulus* +, *Carum carvi* +, *Dactylis glomerata* +, *Festuca rubra* +, *Fragaria vesca* +, *Galeopsis* sp. +, *Galium vernum* 1, *Glechoma hederacea* +, *Heracleum sphondylium* +, *Holcus lanatus* +, *Leontodon hispidus* subsp. *hastilis* +, *Lotus corniculatus* +, *Lysimachia nummularia* +, *Melica nutans* 2, ***Orchis pallens*** 2, *Origanum vulgare* +, 2, *Plantago media* +, *Pulmonaria obscura* 1, *Ranunculus polyanthemus* 1, *R. repens* +, *Rumex acetosa* +, *Salvia glutinosa* 1, *Taraxacum officinale* +, *Veronica chamaedrys* 1, *Vicia sepium* +.

W 2000 r. przeprowadzono ponowną kontrolę stanowiska. Populację w sadzie oceniono na kilkadziesiąt (ponad 500) kwitnących osobników, a w zaroślach znaleziono kilkanaście rozproszonych kwitnących osobników. Skontrolowano również stanowisko znane z 1991 r., na niewielkim zrębie lasu jodłowego, które całkowicie zmieniło swój charakter. W warstwie drzew zanotowano: *Cerasus avium*, *Fraxinus excelsior* (sadzony, ok. 10 m wysokości), w warstwie krzewów występowały: *Carpinus betulus*, *Cerasus avium*, *Corylus avellana*, *Crataegus* sp. Zaobserwowano tutaj około 20 kwitnących osobników. Na wilgotnej łące kwitnących osobników nie zaobserwowano. Całość populacji na Białowodzkiej Górze oszacowano na około 1000 osobników.

Biotopy zajmowane przez opisywanego storczyka mają podobny charakter jak na innych stanowiskach tego gatunku w Polsce (ZAJĄC 1993). Utrzymywanie się tego gatunku w sadzie, w biotopie o charakterze zmienionym przez człowieka, świadczy o tym, że

prowadzona jest tutaj gospodarka o charakterze ekstensywnym. Prawdopodobnie nie są stosowane środki ochrony roślin, herbicydy ani nawozy sztuczne. Zachowanie tego stanowiska będzie możliwe tylko przy utrzymaniu dotychczasowego sposobu użytkowania. Stanowiska zlokalizowane w obrębie grądu i na skraju wilgotnej, nie użytkowanej łąki wydają się nie zagrożone.

Chelmiecka Góra

Chelmiecka Góra, położona nieco na południe od Białowodzkiej Góry graniczy bezpośrednio z Kotliną Sądecką. Storzyczek bladej rośnie tutaj w lesie lipowo-grabowym. Drzewostan jest dojrzały, na obserwowanej powierzchni rosną tylko pojedyncze okazale drzewa, runo rozwija się płatami, w miejscach większego uwilgotnienia.

Stanowisko na Chelmieckiej Górze znane było z literatury, lecz publikowane dane pochodziły z 1925 r. Później storzyczek obserwowany był tutaj w latach 60. przez Staszewicza (ZAJĄC 1993). W 1990 r. stanowisko potwierdzone zostało przez W. Reszkiwicza. Zanotowano wówczas około kilkudziesięciu osobników (nie więcej niż 30), przy czym większość osobników była płoża (RESZKIEWICZ 1991). W 2000 r. skontrolowano opisywane stanowisko. Na powierzchni około kilkunastu arów znaleziono 20 okazów, w tym 7 kwitnących. W miejscu największego skupienia storczyków i najbujniejszego runa wykonano zdjęcie fitosocjologiczne.

Data: 01.05.2000, nachylenie: 5°, ekspozycja: E, pokrycie w warstwach: **A** (drzew) – 90%, **B** (krzewów) – 0,5%, **C** (roślin zielnych) – 60%, powierzchnia zdjęcia 100 m².

A: *Acer campestre* 1, *Alnus glutinosa* 1, *Carpinus betulus* 1, *Tilia cordata* 4, *Ulmus scabra* 1;

B: *Acer campestre* +, *Crataegus* sp. +, *Sambucus nigra* +;

C: *Abies alba* (juv.) +, *Acer campestre* +, *A. pseudoplatanus* +, *Aegopodium podagraria* 1, *Ajuga reptans* +, *Allium vinneale* R, *Anemone nemorosa* 1, *Asarum europaeum* 2, *Astrantia major* +, *Carex sylvatica* 1, *Carpinus betulus* 1, *Dactylis glomerata* +, *Euonymus europaeus* +, *Euphorbia dulcis* +, *Ficaria verna* 2, *Galanthus nivalis* 2, *Galeobdolon luteum* +, *Geum urbanum* +, *Lathyrus vernus* +, *Lonicera xylosteum* +, *Maianthemum bifolium* +, *Melica nutans* +, *Mycelis muralis* +, ***Orchis pallens*** + (ok. 10 szt., w tym 3 kwitnące), *Phyteuma spicatum* +, *Polygonatum multiflorum* +, *Pulmonaria obscura* +, *Ranunculus auricomus* +, *Salvia glutinosa* +, *Sanicula europaea* 1, *Symphytum tuberosum* 1, *Taraxacum officinale* +, *Viola reichenbachiana* +.

Populacja storczyka bladego na Chelmieckiej Górze jest znacznie uboższa od stanowiska na Białowodzkiej Górze, jednakże utrzymuje się w podobnej kondycji od dłuższego czasu. Trudno oceniać szansę przetrwania tego stanowiska, gdyż zależy ona od wielu czynników. Znajduje się ono w niewielkim oddaleniu od rozwijającego się osiedla domków jednorodzinnych, co z pewnością będzie miało negatywny wpływ na kondycję występującej tutaj populacji (zrywanie, zadeptywanie widoczne są już w tej chwili). Dużo zależy też od sposobu użytkowania lasu. Istnieje niebezpieczeństwo prowadzenia zrywki w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska, co może spowodować znaczne naruszenie pokrywy glebowej i zniszczenie części populacji. Eliminacja opisywanych niebezpieczeństw jest bardzo trudna, a nawet niemożliwa do przeprowadzenia. Stanowisko na Chelmieckiej Górze w większym stopniu niż opisywane z Białowodzkiej Góry wymaga stałych kontroli stanu populacji.

LITERATURA

- BRZYSKI B. 1961. *Orchis pallens* i inne interesujące gatunki w dolinie Dunajca koło Wojnicza (pow. Brzesko). – *Fragm. Flor. Geobot.* **7**: 317–326.
- GUSTAWICZ B. 1881. Przyczynek do flory pienińskiej. – *Pam. Tow. Tatr.* **6**: 1–23.
- MATYJASZKIEWICZ M. 1990. *Orchis pallens* L. na Wyżynie Miechowskiej. – *Zesz. Nauk. Uniw. Jagiell.* **968** Pr. Bot. **21**: 141–144.
- PACYNA A. 1969. Notatki florystyczne z Pogórza Wielickiego. – *Fragm. Flor. Geobot.* **15**: 147–151.
- PACYNA A. 1993. Notatki florystyczne z Pogórza Wielickiego. II. – *Fragm. Flor. Geobot.* **38**: 271–276.
- PAWŁOWSKI B. 1925. Geobotaniczne stosunki Sądeckizny. – *Pr. Monogr. Komis. Fizjogr. PAU*, **1**: 1–342.
- PAWŁOWSKI B. 1949. Zapiski florystyczne z Tatr. Cz. IV. – *Mat. Fizjogr. Kraju PAU*, **20**: 1–44.
- PELC S. 1967. Rośliny naczyniowe Pogórza Cieszyńskiego. – *Rocz. Nauk.-Dydakt. Wyższ. Szk. Ped. Kraków* **28**: 109–208.
- REHMANN A. 1868. Botanische Fragmente aus Galizien. – *Verh. Zool.-Bot. Gesell.* **18**: 479–506.
- RESZKIEWICZ W. 1991. Flora Chełmieckiej Góry w Beskidzie Wyspowym. Mskr. pracy magisterskiej, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- SZLACHETKO D.L. 1985. Stanowisko storczyka błędogo *Orchis pallens* L. na górze Tuł w okolicach Cieszyna. – *Chrońmy Przyr. Ojcz.* **41**(2): 73–77.
- ŚWIĘS F. 1978. Materiały do florystycznej charakterystyki Beskidu Niskiego. – *Ann. Univ. M. Curie-Skłodowska, Sec. C* **33**: 333–348.
- WILK I. 1991. Flora Białowodzkiej Góry w Beskidzie Wyspowym. Mskr. pracy magisterskiej, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZAJĄC M. 1988. Materiały do rozmieszczenia roślin naczyniowych w Karpatach polskich. 9. *Orchis pallens* L. – *Zesz. Nauk. Uniw. Jagiell.* **872** Pr. Bot. **17**: 53–61.
- ZAJĄC M. 1993. *Orchis pallens*. – W: K. ZARZYCKI & R. KAŻMIERCZAKOWA (red.), *Polska czerwona księga roślin*, ss. 268–269. Instytut Botaniki i Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- ZARZYCKI K. 1981. Rośliny naczyniowe Pienin. ss. 257. Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Kraków – Warszawa.
- ZIELENIEWSKI M. 1852. Wody lekarские szczawnickie. ss. 127. Nakł. autora, Kraków.

SUMMARY

Orchis pallens L. is one of the rarest and most beautiful orchids in Poland. It has the status of vulnerable species (V) (ZAJĄC 1993).

The author describes localities of *Orchis pallens* L. from the eastern part of the Beskid Wyspowy Mts, in the Jaworze range (Western Carpathians). The first locality was discovered in 1990 on the slopes of the Białowodzka Góra Mt., while the second one was known since the beginning of the 20th century and confirmed in 1990 in the area of Chełmiecka Góra Mt.

In the result of the research conducted in the area of the Białowodzka Góra Mt. in 1990–1991 and 1999–2000, is finding a population estimated on 1000 specimens. The population is thriving and seems not to be endangered. At the same time not more than 30 flowering and sterile specimens were observed on the Chełmiecka Góra Mt. This population is suffering from the strong anthropogenic pressure.

Przyjęto do druku: 19.12.2000 r.